

– при переході малого підприємства на спрощену форму обліку, звітності та оподаткування необхідна його додаткова реєстрація з метою встановлення відповідності показників діяльності малого підприємства нормативним вимогам;

– для малих підприємств, що перейшли на спрощену форму обліку і звітності, передбачені пільги при оподаткуванні, складанні і оприлюдненні статистичної і бухгалтерської звітності.

Вдосконалення правового регулювання обліку і звітності в малих підприємствах потребує уточнення поняття суб'єкта малого підприємництва, інтеграції правових положень, що стосуються пільг для суб'єктів малого підприємництва, а також визначення напрямів і форм державної підтримки суб'єктів малого підприємництва.

*Стаття рекомендована до друку кафедрою державно-правових дисциплін
Донецького національного університету
(протокол № 1 від 4 вересня 2003 року)*

Яременко О.І.,

*головний науковий співробітник Науково-дослідного центру правової інформатики
АПРН України, кандидат наук з
державного управління, доцент*

ІНФОРМАЦІЯ ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВОВИХ ВІДНОСИН: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Інформація відіграє важливу роль в суспільній життєдіяльності протягом всієї історії людства і є одним із ключових ресурсів цивілізаційного розвитку. Процес становлення та розвитку інформаційного суспільства в Україні на сучасному етапі обумовлює необхідність подальшого вдосконалення системи правового регулювання суспільних відносин, об'єктом яких є інформація, та актуалізує наукові дослідження в цій сфері.

Процес наукового вивчення інформації як об'єкта правових відносин пройшов кілька етапів. Вперше, наприкінці 70-х років ХХ ст., інформацію як юридичну категорію дослідив А.Б. Венгеров, який вважав, що виникнення взаємозв'язку інформації та права обумовлювалось розвитком автоматизації управління народним господарством¹.

Наступним етапом стало дослідження у 80-х роках вченими В.Е. Краснянським, М.М. Рассоловим, М.Я. Швецем та іншими інформації в контексті загальних проблем державного управління, управління в галузі права та внутрішніх справ². В цей же час Ю.М. Батурінім, В.М. Ведяхінім, А.І. Іойришом, Р.А. Калюжним, І.Ф. Кузьмінім було видано

¹ Венгеров А.Б. Право и информация в условиях автоматизации управления. – М.: Юрид. лит., 1978. – 289 с.; Венгеров А.Б. Категория «информация» в понятийном аппарате юридической науки // Советское государство и право. – 1977. – № 10. – С. 70-78.

² Див., напр.: Краснянский В.Э. Правовая информация в системе государственного и хозяйственного управления. – Ленинград: Изд-во Ленинград. ун-та, 1984. – С. 5; Рассолов М.М. Управление, информация и право. – М.: Мысль, 1983. – 157 с.; Рассолов М.М. Проблемы управления и информации в области права. – М.: Юрид. лит., 1991. – 291 с.; Швец Н.Я. Автоматизированные системы управления органами внутренних дел. – К., 1983. – 202 с.

ряд праць, предметом аналізу яких був взаємозв'язок інформації та права в процесі розвитку науково – технічного прогресу³.

На сучасному етапі окремі аспекти інформації як об'єкта правових відносин досліджуються в працях вітчизняних та зарубіжних дослідників А.Б. Агапова, І.Л. Бачило, К.І. Белякова, В.М. Брижка, В.Д. Гавловського, Р.А. Калюжного, В.А. Копилова, О.В. Кохановської, Н.В. Кушакової, П.І. Орлова, Є.В. Петрова, Г.Г. Почепцова, М.М. Рассолова, М.Я. Швеця, В.С. Цимбалюка та інших учених.

Разом з тим подальшого дослідження потребують теоретичні аспекти інформації як самостійного об'єкта правових відносин.

Метою цієї статті є аналіз особливостей інформації як об'єкта правовідносин, дослідження основних причин, які привели до системного залучення інформації в сферу правових відносин, виділення окремих етапів становлення системи правового регулювання суспільних інформаційних відносин.

Слід зазначити, що в теорії права поняття “об'єкт” вживається в різних юридичних в конструкціях: об'єкт права, об'єкт правовідносин, об'єкт правового регулювання, правовий об'єкт тощо. В цій статті ми будемо дотримуватись концептуального підходу, згідно з яким категорії “об'єкт права” і “об'єкт правовідносин” поєднуються в такому зв'язку: об'єкт права – матеріальні і нематеріальні блага, з приводу яких виникають правовідносини⁴.

Серед науковців існують різні думки щодо можливості інформації виступати в ролі самостійного об'єкта права та правовідносин. Так, наприклад, І.Л. Бачило вважає, що такий феномен, як інформація, який формус інфосферу соціуму в цілому і окремих геополітичних, ідеологічних, економічних, конфесійних та культурних складових цивілізації в загальному вигляді не може бути предметом нормативно-правового регулювання. На її думку, предмет правового регулювання може бути тільки інформація в певних організаційних формах, які дають можливість виявити її специфіку і знайти організаційні та правові механізми включення її в соціальні відносини, в тому числі і правові. Такою формою є письмовий документ⁵. В той же час І.Л. Бачило зазначає, що інформація і все що пов'язано із її обробкою і обігом необхідно виділяти в особливий предмет діяльності та соціальних відносин і в предмет правових відносин⁶.

А.Б. Агапов та В.А. Северин зазначають, що об'єктом правового регулювання є не сама інформація, а інформаційні ресурси, інформаційні системи, технології та засоби їх забезпечення⁷. Проте, така позиція російських дослідників дещо суперечить ст. 2 Закону Російської Федерації “Про інформацію, інформатизацію і захист інформації” від 20 лютого

³ Див., напр.: Влияние научно-технического прогресса на юридическую жизнь / Отв. ред. Ю.М. Батулин. – М.: Юрид. лит., 1988. – 212 с.; Ведяхин В.М. Правовое регулирование научно-технического прогресса / Под ред. Р.О. Халфиной. – Саратов: Изд-во Саратовского ун-та, 1990. – 215 с.; Иойрыш А.И. Научно-технический прогресс и новые проблемы права. – М.: Международные отношения, 1981. – 168 с.; Калюжный Р.А. Научно-технический прогресс в деятельности правоохранительных органов. – К.: Наукова думка, 1990. – 220 с.; Кузьмин И.Ф. Общие проблемы права в условиях научно-технического прогресса. – М.: Юрид. лит., 1986. – 192 с.

⁴ Юридична енциклопедія. В 6 т. – К.: Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 2002. – Т. 4. – С. 212.

⁵ Бачило И.Л. Информация как объект отношений, регулируемых Гражданским кодексом РФ // Научно-техническая информация. Серия 1. Организация и методика информационной работы. – 1999. – № 5. – С. 8-9.

⁶ Бачило И.Л. Информационное право. Роль и место в системе права Российской Федерации // Государство и право. – 2001. – № 2. – С. 6.

⁷ Агапов А.Б. Основы федерального информационного права. М., 1995. – С. 15. Северин В.А. Правовое регулирование информационных отношений // Вестник Московского университета. Серия 11. Право. – 2000. – № 5. – С. 23.

1995 року, яка визначає інформацію як відомості про осіб, предмети, факти, події, явища і процеси незалежно від форми надання⁸.

С.І. Семилетов наголошує, що основним об'єктом правовідносин в інформаційній сфері є інформація, але при цьому робить застереження, що це відноситься тільки до сфери цивільного обороту⁹. Більш широко до цієї проблеми підходить В.А. Копилов, відносячи інформацію до об'єкта як цивільних, так і адміністративних правовідносин¹⁰.

Ю.А. Нисевич вважає інформацію особливо значимим об'єктом публічного права, правового регулювання, діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, відносин між громадянами, інституціональними структурами громадянського суспільства¹¹.

Провідні вітчизняні науковці Р.А. Калюжний, М.Я. Швець та інші притримуються концепції, згідно з якою інформація є ключовою правовою категорією і основним об'єктом правовідносин в інформаційній сфері¹².

На нашу думку, вихідним положенням в процесі аналізу інформації як об'єкта правовідносин, повинен бути принцип, згідно з яким перелік можливих об'єктів права закріплюється в законодавстві¹³. Тобто те чи інше явище стає об'єктом правовідносин тільки в тому випадку, коли воно набуло певного рівня нормативно-правового регулювання і має легітимне визначення. Так, ст. 1 Закону України "Про інформацію" (1992 р.) визначає інформацію як документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому природному середовищі. Слід звернути увагу на те, що ця норма – дефініція дає загальне визначення інформації без вказівки на конкретну сферу суспільних відносин, в якій інформація знаходиться в обігу. Подальший поділ інформації на галузі (політичну, економічну, духовну, науково-технічну, соціальну, екологічну, міжнародну) та види (статистичну, адміністративну, масову, про діяльність державних органів влади та органів місцевого самоврядування; правову, персональну; довідково-енциклопедичну, соціологічну) дає підстави стверджувати, що інформація може бути об'єктом будь – яких правовідносин: адміністративних, цивільних, трудових, екологічних тощо. В той же час тільки Цивільний кодекс України прямо визнає інформацію як об'єкт цивільного права і трактує її як документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що мали або мають місце у суспільстві, державі та навколишньому середовищі. Деяко інша дефініція міститься в ст. 1 Закону України "Про телекомунікації", згідно з якою інформація – це відомості, подані у вигляді сигналів, знаків, звуків, рухомих або нерухомих зображень чи іншим способом.

Таким чином, інформація є законодавчо закріпленим самостійним об'єктом правових відносин. Аналіз законодавчих визначень інформації не дає підстав пов'язувати інформацію як об'єкт правовідносин з її організаційною формою, а навпаки, визначає інформацію об'єктом права без форми її представлення. Юридичне значення має в першу чергу те, що інформація є носієм якихось відомостей. Так, наприклад, незаконне розголошення інформації, що становить

⁸ Большой словарь официальных юридических терминов. – М.: Экономика. – 2001. – С. 260.

⁹ Семилетов С.И. Информация как особый нематериальный объект // Государство и право. – 2000. – № 5. – С. 67.

¹⁰ Копилов В.А. К вопросу об информационной собственности // Научно-техническая информация. Серия 1. Организация и методика информационной работы. – 1998. – № 3. – С. 3.

¹¹ Нисевич Ю.А. Информация как объект публичного права // Научно-техническая информация. Серия 1. Организация и методика информационной работы. – 2000. – № 4. – С. 13.

¹² Вступ до інформаційної культури та інформаційного права / За заг. ред. М.Я. Швеця, Р.А. Калюжного. – Ужгород: ІВА, 2003. – С. 123.

¹³ Юридична енциклопедія. В 6 т. – К.: Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 2002. – Т. 4. – С. 213.

банківську таємницю вважається правопорушенням незалежно від того, в якій формі була розголошена таємниця: усно, у формі письмового документу, чи електронного файлу.

В той же час інформація суттєво відрізняється від інших об'єктів і має ряд специфічних рис. Зокрема, А.Б. Венгеров вказує на такі особливості інформації як об'єкта правовідносин: самостійність інформації відносно до свого матеріального носія; можливість багаторазового використання однієї і тієї ж інформації; збереження її в початковому стані після використання; здатність до збереження, інтегрування, накопичення; можливість кількісного визначення інформації; системність¹⁴.

В.А. Копилов концентрує увагу на таких властивостях інформації як невідчужуваність, відокремленість, можливість необмеженого тиражування, організаційна форма та властивість інформаційної речі¹⁵. С.І. Семилетов зазначає, що інформація як об'єкт права, суттєво відрізняється від матеріальних об'єктів і виділяє такі її ознаки: нематеріальну сутність інформації, цінність інформації визначає її зміст, можливість знаходження інформації одночасно у невизначеного кола суб'єктів, багатоваріантність форм представлення інформації, властивість інформації миттєво копіюватись необмежену кількість разів та деякі інші¹⁶.

Отже, інформація, будучи за своєю природою явищем ідеальним, не відноситься до традиційних правових категорій і вимагає принципово нових підходів в системі правового регулювання.

У науковій літературі наводяться різні причини виділення інформації в самостійний об'єкт правовідносин: розвиток інформаційних технологій, перетворення інформації в ресурс життєдіяльності та розвитку всіх соціальних та біологічних форм життя, виникнення у інформації якостей товару¹⁷; державну значимість інформації, комерційну цінність, необхідність захисту інформації¹⁸; стрімкий розвиток процесів інформатизації¹⁹ тощо.

На нашу думку, в процесі аналізу причин становлення інформації як самостійного об'єкта правових відносин необхідно виходити з того, що характер зв'язків інформації та права є досить неоднозначним і перебуває в стані постійної динаміки. Інформація як загальнофілософська категорія супроводжувала право з моменту його виникнення, оскільки саме право є одним із видів соціальної інформації, яка використовується для доведення до відома суб'єктів суспільних відносин тих чи інших правил поведінки, встановлених владними інституціями.

Згодом в юридичній сфері почали з'являтися більш складні інформаційні явища. Так, національні та міжнародні нормотворчі органи почали застосовувати в нормативно-правових актах поняття "інформація" як допоміжну категорію. Одним із перших правових джерел, де було застосовано термін "інформація", є Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1883 року, яка чинна до цього часу. Пізніше інформація та похідні від неї категорії досить часто вживалися як у національних нормативно – правових актах, так і в міжнародних договорах, проте це ще не означало перехід інформації в основний об'єкт правових відносин.

¹⁴ Венгеров А.Б. Право и информация в условиях автоматизации управления. – М.; Юрид. лит., 1978. – С. 17-18.

¹⁵ Копилов В.А. К вопросу об информационной собственности // Научно-техническая информация. Серия 1. Организация и методика информационной работы. – 1998. – № 3. – С. 5.

¹⁶ Семилетов С.И. Информация как особый нематериальный объект // Государство и право. – 2000. – № 5. – С. 67.

¹⁷ Бачило И.Л. Информационное право. Роль и место в системе права Российской Федерации // Государство и право. – 2001. – № 2. – С. 6.

¹⁸ Семилетов С.И. Информация как особый нематериальный объект // Государство и право. – 2000. – № 5. – С. 67.

¹⁹ Гаврилов О.А. Курс правовой информатики. М.: Норма, 2000. – С. 7.

Початковим поштовхом до юридичного оформлення інформації як об'єкта правовідносин було значне підвищення її ролі в різних сферах суспільних відносин, що зумовило необхідність легітимізації права на інформацію. Першість в цьому процесі належить міжнародним організаціям. Так, вже на першій сесії Генеральної Асамблеї ООН в 1946 році було прийнято резолюцію, в якій право на інформацію розглядалось як одне із основних прав людини і пропонувалось скликання міжнародної конференції з питання свободи інформації²⁰. А вже 10 грудня 1948 року в Загальній декларації прав людини було проголошено свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів. Юридичну обов'язковість забезпечення права на інформацію для держав – учасниць закріпив Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 року, в ст. 19 якого передбачено, що кожна людина має право на вільне вираження своїх поглядів, що включає свободу шукати, одержувати і поширювати будь-яку інформацію та ідеї, незалежно від державних кордонів, усно, письмово чи за допомогою друку або художніх форм вираження, чи іншими способами за своїм вибором.

На основі цих документів в 70–80-х роках ХХ століття почало формуватися національне законодавство держав світу, яке деталізувало порядок реалізації права на інформацію. Зокрема в США в 1966 році було прийнято закон “Про свободу інформації”, а в 1976 році – “Про відкритість уряду”²¹.

В Україні інформація як об'єкт конституційно – правового регулювання вперше була закріплена в ст. 48 Конституції УРСР, прийнятій 20 квітня 1978 року, в якій декларувалось, згідно з до інтересами народу і з метою зміцнення та розвитку конституційного ладу громадянам УРСР гарантуються свобода слова, широке розповсюдження інформації, можливість використання преси, телебачення і радіо. Однак ця конституційна норма не знайшла реалізації в конкретних правовідносинах.

Сучасна Конституція України (1996 р.) гарантує кожному право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань і надає можливість вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або іншим способом – за своїм вибором.

Необхідність подальшого законодавчого регулювання відносин, об'єктом яких є інформація, обумовлювалося комплексом юридичних, політичних і технологічних причин та значним зростанням кількості інформації, що циркулює у суспільстві. Вже в 70-х роках сумарна складність далеко не всіх необхідних задач управління у світі складала величину порядку 10¹⁶ операцій у рік. Для виконання такого обсягу розрахунків вручну треба було б зайняти в системах управління не менш 10 млрд. працівників. Починаючи з 1950 р., сума знань у світі подвоювалася кожні 10 років, з 1970 р. – кожні 5 років, з 1991 р. – щорічно²². У зв'язку з цим виникли процеси інформатизації, які також потребували юридичного оформлення.

В 70-х роках ХХ століття активний розвиток інформаційних технологій і глобальної комп'ютеризації всіх сфер суспільної життєдіяльності викликав в багатьох країнах світу потребу захисту інформації про фізичних осіб. Наявність технічних можливостей створення баз даних, які акумулюють інформацію персонального характеру привів до того, що почалася законотворча діяльність парламентів багатьох країн світу щодо захисту таких даних. Перший закон “Інформатика та свободи” було прийнято в Німеччині (земля Гессен) в 1970 році, а в 1973

²⁰ Колосов Ю.М. Массовая информация и международное право. – М., 1974. – С. 117.

²¹ Бачило И.Л. Право на информацию в Российской Федерации // Проблема обеспечения прав граждан на доступ к правовой информации. – М.: Изд-во Гос. Думы, 1999. – С. 9.

²² Машлыкин В.Г. Европейское информационное пространство. – М., 1999. – С. 5.

році аналогічний закон було прийнято в Швеції²³. Згодом в більшості країн було прийнято значну кількість норм, що стосуються захисту інформації персонального характеру.

На сьогодні суспільні відносини, об'єктом яких є інформація утворюють досить складне утворення, яке носить різноманітні назви: інформаційний простір, інформаційна сфера, інформаційне середовище тощо. Юридичним опосередкуванням інформаційних відносин є комплексна галузь права – інформаційна, яке перебуває на етапі формування. Джерелом інформаційного права є інформаційне законодавство, яке можна поділити на загальну та особливу частини. Загальна частина повинна включати в себе такі питання як правовий статус інформації та інформаційних ресурсів, права громадян та інших суб'єктів в інформаційній сфері, державна політика і управління в галузі інформації та інформатизації, види інформації. До сфери регулювання особливої частини належать питання виробництва, отримання, зберігання та використання інформації²⁴.

Таким чином, внаслідок ряду політичних, правових, технологічних та інших причин інформація із категорії, яка забезпечувала діяльність суб'єктів суспільних відносин, перетворилась на самостійний об'єкт правовідносин. Правове регулювання суспільних відносин, об'єктом якого є інформація, відбувалося поступово, пройшло кілька етапів розвитку і на сьогодні відрізняється високим рівнем динамізму.

Подальшого аналізу потребують питання правового режиму різних видів інформації та правові аспекти поширення інформації в глобальній мережі Інтернет, що може бути предметом подальших досліджень в цьому напрямку.

*Стаття рекомендована до друку вченою радою
Науково-дослідного центру правової інформатики Академії правових наук України
(протокол № 4 від 7 квітня 2004 року)*

*Сорочинський Ю.В.,
директор юридичного
департаменту ДП УВК*

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ФОРМИ ЗДІЙСНЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Розуміння складу суб'єктів інноваційної діяльності необхідне перш за все тому, що управлінський вплив в процесі державного управління інноваційною діяльністю органами державного управління здійснюється саме на суб'єктів інноваційної діяльності з метою забезпечення досягнення поставлених результатів. Суб'єкти інноваційної діяльності мають певні специфічні риси, дослідження яких повинно дати нам можливість більш повно та комплексно з'ясувати всі особливості державного управління в цій сфері.

Правові проблеми організаційно-правових форм діяльності суб'єктів господарювання віднайшли широке розкриття в правовій літературі. Так, дослідження в цьому напрямку

²³ Вступ до інформаційної культури та інформаційного права / За заг. ред. М.Я. Швеця, Р.А. Калужного. – Ужгород: ІВА, 2003. – С. 133.

²⁴ Гаврилов О.А. Теоретические проблемы развития законодательства в сфере информации и информатизации // Научно-техническая информация. Серия 1. Организация и методика информационной работы. – 1995. – № 1. – С. 11-12.